

A NEMZETEK ÉS ÁLLAMOK KÖZÖTTI BIZALOM MEGERŐSÍTÉSE MINT AZ ÉLETMINŐSÉG GARANCIÁJA

A BIZALOM VÁLSÁGÁNAK GENEZISE A NEMZETKÖZI ÉLETBEN

A 20. századdal azonosított korunkat egyrészt az ember káprázatos fejlődési lehetőségei korának, a civilizációs gyorsulás, a technikai és tudományos felfedezések és alkalmazásuk idejének és az egyén fejlődés utáni vágya rendszerének tekintjük. Másrészt a tömegpusztító fegyverek és eszközök termelése fázisának és olyan tragikus időszaknak, amihez hasonló nem volt az emberiség történetében. Mindenekelőtt a két világháború, a proletár forradalom elterjedése világszerte, sok regionális háború, az AIDS és a drogok fekélye, a természet barbár pusztítása, az értékek totális válsága, az ember és a világ válsága évszázadának.

Ha elgondolkozunk a mai ember morális állapotáról és minőségéről, emberi tehetlenségéről, a kultúra és a civilizáció elembertelenedésének veszélyéről, gyakran teszünk fel a drámai kérdést: – így kell-e ennek lennie? A válasz keresésekor kénytelenek vagyunk megismerni mai világunk részletes anatómiáját, melyet százezrek szüksége, éhsége, idő előtti halála, ugyanakkor mértéktelen luxus, hivalkodás, fölösleges komfort terhel. A világ tele van ellentéttekkel. Továbbra sem szabadult meg konfliktusok, feszültségek különféle fajtáitól. Valahol, vagy néhány helyen egyszerre mindig pusztít háború, terrorizmus.

Az emberi társadalom – annak ellenére, hogy meggyőződött a Föld szűküléséről –, távol áll a társadalmi és szociális kötődések valós integrációjának érzésétől. Gondoljuk át, igaza volt-e Giambattista Vicónak¹, aki azt állította, hogy az emberiség soha nem szabadul meg a barbárságtól, mert az ciklikusan megjelenik a civilizációban. Gondoljuk át, valóban kétségbevonhatatlan igazságot hirdettek-e a „meggyőződéses militaristák”, G. Hegel, H. von Treischke, G. Ratzenhofer², hogy az emberek közötti ellenségeskedés elsődleges ösztön és a háború a kultúra és a nemzetek gyors fejlődésének alapvető feltétele, mely nélkül – ismételjük „érveiket” – sok nemes tevékenységtől esnénk el, mint a hősiesség, az áldozatkészség és apátiába, elnöiesedésbe süllyednénk. Gondoljuk át, to-

1 J. Krzemień-Ojak, *Antropologia historyczna G. B. Vico*, Nauka nowa, ford. J. Jakubowisko, Warszawa 1966.

2 *Filozofia i pokój*, red. J. Kuczyński, Warszawa 1971, p. 186.

vábbra is a politika meghosszabbítása kell legyen a háború, ahogy azt K. von Clausevitz a 19. század elején állította?³

Hitler emlékeztet szavai ellenére, hogy a győzteseket senki sem fogja kérdezni, jogszerűen jártak-e el, tudjuk, hogy e doktrína gátlástalan és barbár radikalizmusa teljesen csődöt mondott. Másrészt az „erőszakmentes háború” és a békés „engedetlenségi kampány” korábban kialakított eszméje, melyet átalakított formában M. Gandhi⁴ valósított meg hatalmas országában, több mint hatvan év elteltével a „bársonyos forradalmak” alakját ölti a szabadság nagy és nem várt hullámának kirobbanásában, megsemmisítve a legnagyobb forradalom távoli következményeit az emberi történelemben. Miről tanúskodnak ezek a sokkoló események, melyek sokszorosan megrázták a világot? Arról tanúskodnak, hogy nemzetek és az államok, ugyanígy a föderációk nagy nehézségek ellenére folyamatosan keresnek valamiféle bölcs, az emberibb élethez, a fenyegetés nélküli élethez vezető univerzális utat.

A háború általánosan használt eszköz, de nem hoz tartós és univerzális megoldásokat. A legimperialistább háborúk is a közvetlen, barátságos vagy ellenséges környezetet sújtották leginkább és ezzel ellenséges vagy megegyezésszerű állapotot hoztak létre. Még a legvéresebb diktátorok sem terjesztették ki ezt a rosszat mindenkire. Mások – valódi ellenfelek, szomszédok vagy gyengébbek – rovására jót akartak tenni maguknak és polgáraiknak, főleg a szociális hierarchiában magasabban állóknak. Tetteikért nem ritkán szinte istenként tisztelték őket állampolgáraik, gyakran még életükben. A háború vertikálisan osztotta és osztja meg az államokat. A nemzet ellensége egyben minden egyén ellensége, aki ahhoz a nemzethez tartozik. A proletárforradalom új ellenségkonceptiót hozott, melynek meg kellett volna oldania az emberiség legszegényebb részének minden problémáját. E forradalom ideológiája szerint minden nemzet és az egész emberiség horizontális vonalon osztható fel, ha a globális skálán kölcsönösen megkülönböztetjük az egymással szemben álló társadalmi osztályokat. A világproletariátus ellenségei azok a társadalmi osztályok, amelyek magántulajdonnal rendelkeznek. Míg a klasszikus háború a nemzet és az állam ellenségét igyekezett meghatározni, a proletárforradalom osztályellenségről beszél, nemzeti hovatartozásától függetlenül.

Az osztályszolidaritás az elnyomottak nemzetek feletti együttműködéséhez és egységéhez vezetett. Az így értelmezett forradalom a földkerekség nagy térségében valósult meg a világgkommunizmus rendszerének formájában.

A felelősség érzetével ki kell mondani, hogy e felosztás erős természetellenességétől függetlenül léteztek olyan pszichológiai és szociális okok is, melyek miatt a világgkommunizmus nagy kísérletét megértéssel fogadták mindazokban az országokban, ahol reálisan jelen volt. Végző eredményében azonban ez a történelmi kísérlet kudarcot vallott, de széles körű társadalmi csalódottságot okozott. Miért? A világgkommunizmus bukásának okaira teljesen hiteles választ a jövőben ad majd a tudomány. Jelenleg az

3 K. Clausevitz, *O wojnie*, Warszawa 1958.

4 E. M. S. Nambodivipad, *Mahatma i gandhyzm*, Warszawa 1959.

feltételezhető, hogy a kommunista rendszer azért bukott meg, mert nem rendelkezett elegendő, valós, nem csupán propagált egyetemes emberi értékkel. A főként szociális igazságtalanságok mindkét formájának felszámolása közben új, fenyegetőbb változatait hozta létre – a politikait és az erkölcsit.

Vereséget szenvedett a tudományos felfedezések és a technológia, a műszaki siker, végül a munkaszervezés és rendszer területén is. Épp ez a rendszer lett az örült fegyverkezési hajsza alapja, ami tragikus mértékű globális fenyegetettségbe, nehéz gazdasági járomba taszította az emberiséget, s ez béklyóba szorította mindkét tábor gazdaságát.

A vázolt hipotézisben benne foglaltatik az állítás is, mely szerint a kommunizmus sokat, vagy nagyon sokat veszített az emberek – állampolgárok és nemzetek – közötti bizalom elutasítása és eltiprása miatt is. A diktatúra alapelvű magáévá teszi a totális és rendőri államberendezkedést. A bizalmat elutasító rendszernek gyanakvásra, hazugságra, jogtalanságra kell építenie. Az osztály- és ideológia jellegű jog erejével és nevében a proletárdiktatúra „szent rendszerének” dogmái szerint szankcionál, megfosztja a lakosságot az emberi szubjektivitás alapjaitól.⁵ A bizalom eltüntetése a közéletből egyenlő az alapvető polgári jogok hiányával.

A közelmúltról alkotott kép kiegészítéséhez emlékeznünk kell arra, hogy mindezek előtt a tragikus 20. század átélt egy viszonylag rövid ideig tartó fasiszta diktatúrát. Ez a rasszista gyűlölet és a nacionalizmus mérgével telített rendszer azonnali tömeghalált „érdemlőkre”, rabszolgamunkára hivatottakra és uralkodó nemzetekre osztotta a nemzeteket. Barbár imperialista doktrínájának megvalósításával alapjaiban rázta meg a világot. Áldozatok és az emberi szenvedés katakombáit hagyta maga után. Csak az erőre és az erőszakra támaszkodott. Megsemmisítette a bizalmat, félelmet és rabszolgasorsot terjesztett. Végül teljes kudarcba fulladt.

Mind a fasiszta, mind a kommunista ideológia a bizalom programozott tagadásából mint alapvető direktívából indult ki. Az első elnyomókra és elnyomottakra osztotta fel a társadalmat, formálisan védő kart nyújtva elnyomott osztályok fölé. A második rasszszabakra és jobbakra osztotta a kulturális fejlettség különböző szintjén lévő nemzeteket, „világ jobbító” programját a kiválasztott, rassz szerint jobb nemzetekre építve.

E két rezsím közös célja emberek millióinak fizikai megsemmisítése volt, miközben a stratégiát a kommunista ideológia az elnyomott osztályok és az elnyomott nemzetek felszabadításának, a fasiszta ideológia pedig az „új világrend” megalapításának nevezte az Übermensch kultúrájára alapozva.

Valóban eredményes és nagyon jelentős az elemzett probléma szempontjából a nyugati világ és különösen kontinensünk nemrég még vasfüggönyön túli országainak történelmi integrációja. A két ellenséges tábor katonai-politikai blokkjának létrejötte után

⁵ Érdekes összehasonlító anyaglehet a volt szocialista államok alkotmányjaiban megfogalmazott széleskörű polgárjogok és a politikai pártok programhatározatainak anyaga, különösen ideológiai kérdésekben.

– a hidegháború ellenére – a nyugat-európai államok integrációja nyomán elkezdődött az egységes gazdasági közösség határozott kiépítése.

Ilyen módon kezdődött az államok és nemzetek közötti közeledés, megértés és együttműködés folyamata, ami az emberi és nemzetközi bizalomra épített. Az emberiség történetének e kétségtelenül egyedi jelensége kivételes kulturális illusztrációja annak, mire képes a bizalom kreatív értéke és kiegészítő korrelátumai az integrációs törekvésekben és programokban. Ha a vázolt problémával összefüggésben egybevetjük a demokratikus és a totalitárius rendszereket, elgondolkodhatunk, milyen szerepet játszik a bizalom a szabad nemzetek és államok építésében. Nyugat-Európa többértű békítő és integrációs változásainak egyetlen mértékadó vizsgálata sem hagyhatja figyelmen kívül a bizalom értékét. De mi is a szabadság? Először is bizalom. Mi a demokrácia? Elsősorban bizalom. Miben mutatkozik meg a tolerancia lényege? Főleg a bizalomban. Mi az integráció alapja? Bizonyosan és nagy mértékben a résztvevő partnerek közötti bizalom.

A fenti, bizonyára további értékelést kívánó gondolatokból kifejezetten az következik, hogy a bizalom a demokratikus rendszerek immanens vonása, illetve ezekben a rendszerekben több van belőle, mint a totalitárius rendszerekben, melyekből gyakran teljesen hiányzik.

A nyugati világ, különösen a kétségtelenül nagy nehézségek közepette integrálódó Nyugat-Európa példája megerősíti az új embertípus megjelenését, melyet nyitottabb és több bizalommal rendelkező emberként írhatunk le. Az ilyen személyiség ideális modelljének jelölésére a magam részéről a *homo fidens* (lat. *fido* – bízom) szerkezetet fogadom el. Általánosságban elmondható, hogy demokratikus, normák szerinti és egészséges nemzetközi kapcsolatokban a bizalom – a személyek közötti kapcsolatokhoz hasonlóan – különösen fontos kreatív, morális szerepet játszik és pozitívan hat a növekedés konkrét hatásaira. E pozitív történelmi tapasztalatok ellenére a jelenlegi nemzetközi kapcsolatok fejlődése védtelen az egyéb veszéllyel, fenyegetettségekkel, veszélyes regionális konfliktusokkal szemben. A nemzeti és etnikai szubjektumok kirobbanó forradalmaiban gyakran csupán az erőszakhoz és a katonai eszközökhöz nyúlnak. A békés eszközök – köztük a bizalom – könnyűnek találtnak, végül kategorikusan elutasítottak. Ha háborús körülmények között nehezen lehet hivatkozni a bizalom, vagy a „hitel” valamilyen fokára, akkor – a harcoló felek jóakarásával – feltételes, ellenőrzött, a közvetítők iránt táplált bizalommal kell beérni. A hadi determináció totális kimerülésének pillanatáig azonban leggyakrabban elutasítja ezt az eszközt. A háború során kialakult nemzetek közötti bizalmatlanság súlyos negatív következményeket hordoz magában általában a távolabbi jövőre nézve is, néha több generáción át. Nem csak a bosszú, a sovinizmus, az ismételt agresszióra készülés politikájával függ össze, hanem a fegyverkező béke és az izolacionizmus jelenségével is.

A BIZALMATLANSÁG OKAI

Tekintsük át a nemzetek és államok közötti bizalmatlanság okainak teljesebb felsorolását. Legalább hat csoportba oszthatók ezek az okok: történelmi, etnikai, vallási, faji, nevelési és politikai.

Az okok első csoportja tartalmaz mindent, ami a történelmi emlékezettel függ össze. Ez tudományos ismereteken, oktatáson és általános átörökítésen is alapul. Sértések, komplexusok, gyűlölködés tartozik ide, visszavágásra való hajlandóság valós, felnagyított és kigondolt sértéslista alapján. Az okok e csoportjában sok hazugság, féligazság, tendenciózusság van. A politikatörténet tele van „fehér és fekete foltokkal”.

Az etnikai okok csoportja a nyelvükben és kultúrájukban különböző etnikai közösségek jogainak biztosításával kapcsolatos komoly és súlyos problémák egész sorát tartalmazza. Egy konkrét csoport etnicitása a saját kulturális egység megtartásának jogát is jelenti, ugyanolyan fokon, ahogy azt az adott nemzet életének törvényei meghatározzák. Az etnikai kapcsolatokat a nemzetközi jog, kölcsönös megállapodások és az érdekelt felek egyéb állami dokumentumai írják le. A voluntarizmus és a konjunkturalizmus is kizárt.

Világmércével mérve az etnikai problémák a kulturális érettség különböző fokait mutatják: az állandó harcban álló törzsi-nemzetségi csoportoktól az egyenjogú demokratikus megoldásokig. A tudatosan gerjesztett etnikai békétlenség klinikai esete a volt Jugoszlávia.⁶ Az igazsághoz tartozik, hogy az emberi társadalmak szerveződésében nincsenek „vegytiszta megoldások”. A nemzeteknek és etnikai csoportoknak nemcsak kölcsönösen el kell ismerniük egymást, hanem tanítaniuk is kell mindkét vagy több fél számára a sokszínű társadalomban megvalósuló alkotó és békés együttélést.

Az etnicitás különlegesen konfliktuskeltő. Jogos asszimilációellenes érzékenysége kialakítja a védekezést a jogokkal történő visszaélés, az uralkodó állam annak természetes társadalmi hatásai ellen. Tendenciózusan gerjesztve beteges túlérzékenységhez vezet, ami megnehezíti az együttélést és elmélyíti a kölcsönös gyűlölködést.

A különböző etnikai csoportok eltérő államszervezetek kialakítására irányuló nemzeti-politikai törekvései azért okoznak manapság oly sok helyi és nemzetközi komplikációt, mert e folyamat megvalósítására nincs civilizált, rendezett jogi út, hanem erő és erőszak segítségével realizálódik. Úgy tűnik, az ilyen nehéz kérdések helyes megoldásának legjobb példája a volt Csehszlovákia.

Az állam belső viszonyainak rendszerében előfordul az is, hogy az etnikai konfliktus felelősségét a kisebbség viseli, amely az adott helyzetben nem annak az államnak az érdekeit képviseli, amelyben él, hanem egy a másik államét, mellyel etnikai „vérszövetéséget” alkot, néha még az adott állam elvárásai és törekvései ellenére is.

⁶ J. Marinkovič, *Wojna w Jugosławii – dlaczego?* Warszawa 1991. A szerző, aki több éve jugoszláv szerkesztő Lengyelországban, hisz a délszláv reneszánszban. Szerinte a volt Jugoszlávia szétदारabolása a nacionalista szecesszionisták és az állam ellenségei külső hatásának következménye volt.

Az etnikum – állam viszony optimális állapota olyan identitás harmonikus, természetes dualizmusa, amely összeegyezteti az állampolgári érdekeket a nemzeti kisebbség érdekeivel.

Az etnikai csoportok, nemzetek és államok közötti bizalmatlanság alapja lehet vallási is. Ez nem csak fundamentalizusból és intoleranciából fakadhat, hanem egységesítő törekvésekből és erőszakos missziós tevékenységből is. Vallási alapú bizalmatlanságot eredményez a tévedhetetlenség és a felsőbbrendűség érzése, vagy a kinyilvánított vallás kizárólagossága más vallások morális értékeinek degradálásával párosulva. A kultusz kérdése ugyanúgy érzékeny, mint az etnikai. A vallási konfliktusok automatikusan nemzetiségi feszültséget okoznak és viszont.

Az emberiség nagy reményt táplál a vallások közötti párbeszédhez, melyet II. János Pál pápa széles körben megvalósított. Elengedhetetlen a más vallások iránti általános toleranciára nevelés is.⁷

Minden ember külső jegye a bőrszíne. A világ kulturális öröksége a rassz kérdésében nem méltó a követésre. E szomorú igazság egyik változata az az állítás, hogy a történelem nagyobb részében az emberek közötti egyenlőtlenség minden rasszra vonatkozott – és bizonyos mértékig máig is vonatkozik. A történeti hagyomány például nem adott a fehér embernek egyenlő jogokat az emberiség evolúciójától fogva. A sokrétű egyenlőtlenség tehát rasszok fölötti kategória, olyan jelenség, amely elválaszthatatlanul összefügg az emberek szociális fejlődésével. Másrészt a rassz alapú bizalmatlanság a gyarmatosítás korában kezdődik és mai világunk súlyos, ha nem a legsúlyosabb problémái közé tartozik különböző szempontból. Az emberi társadalom egyenjogúsítás területén elért sikerei ellenére a rasszok valódi egyenrangúsága még mindig messze áll elvárásainktól és vágyainktól. Ezt több tényező befolyásolja: a gazdaság állapota, a műveltség szintje, a fogyasztás és új technológiák kialakítása, egészségi állapot stb. A fekete rassz a legszegényebb, jelentős mértékben a sárga követi. A színesbőrű rasszok részéről mind gyakrabban elhangzik az elégtétel igénye a rabszolgaság, a gyarmatosítás, az apartheid, a többszöri népirtás (egész törzsek, etnikai csoportok megsemmisítése kultúrájukkal együtt, pl.: aztékok, inkák, maják) miatt.

A bizalom kialakítása az iskola előtti, iskolai és iskolán kívüli edukációnál kezdődik. Ugyanígy jelen van a felnőttek folyamatos képzésében. Ezen a területen jelentős az öntisztítás, megtisztulás szükségessége, elengedhetetlen a megfelelő tartalmak kiválogatása és azok objektív interpretációja.

Az edukációs folyamatban fontos más nemzetek, kulturális és civilizációs alkotásaik és az azok birtoklásához vezető út valós bemutatása. E szempontból sok ellentmondás és hazugság vagy információhiány van az edukációs folyamatban. A múltban alapvető hibákat követtek el az edukáció kulturális horizontján. Bizonyos mértékig ez ma is így folyik. Az ebből következő meg nem értés alapja az, hogy az asszimilációs folyamatok-

⁷ A teológia területén bekövetkezett változások széleskörű elemzését R. Winling mutatja be a „*Teologia współczesna*“ 1945 – 1980, c. műben, ford. K. Kisielewska-Sławińska, Kraków 1990.

ban a kultúra nem összeköt, hanem elválaszt, nem közelít, hanem távolít, nem könnyíti a megértést, hanem a tagadást és visszautasítást hangsúlyozza. Ha az edukáció célja az ember igazságra vezetése és a *homo fidens* értelmében vett hozzáállás kialakításának elősegítése, akkor e nagy műben sok tudományág, főleg a történelem, vallástudomány, földrajz, néprajz, irodalom-, színház- és zenetudomány, technika és technológia, sőt közgazdaságtan, szociológia, politológia, orvostudomány, jövőkutatás teljes intenzitású részvétele szükséges, ami által megmutatkozhat a közeledés, megértés, megbocsájtás és integráció perspektívája.

Az edukáció által létrehozott más nemzetek iránti bizalmatlanság különösen tartós komplexusok kialakulásához vezet. Nemcsak emocionálisan kialakított komplexusokról van ugyanis szó, hanem a politika tudomásával hivatalosan megerősített intellektuális jelleget is öltenek.

Az alternatív edukáció új filozófiai, pedagógiai képleteket kell keresen, amelyek egy nemzet részeként értelmezik az embert, ugyanakkor a szélesebb emberi társadalom részeként is, mint a világ lakóját.

A politikai okok utolsó csoportjában megtalálható minden eddig említett ok szintézise. A nemzetközi kapcsolatok formálásában a politika elsőrangú jelentőségű. A történelemben még korunkban is dinasztikus, területiális, etnikai, vallási, gazdasági, katonai, szövetségi, imperialista, ideologikus, gyarmatosító és felszabadító, valamint a nemzetközi jogrendhez kapcsolódó okok találhatók e csoportban.

A területekért, koronákért, gazdasági hatásért és érdekekért, forradalmakért és hegemoniákért kirobbantott viták és háborúk lajstromát még a számítógépes technika segítségével is hosszan állítanák össze és speciális, nagy adatbázist, könyvtárat igényelne.

Machiavelli óta beszélhetünk az ún. „tudományos politika” korszakáról, ami azt jelenti, hogy a nemzetközi együttélés problémáinak megoldási koncepciói, különösen az erőszak alkalmazásával, az „objektív igazság” értékét kapják. A háború a nemzetközi viták és konfliktusok elfogadott formája az olyan „militaristáknál”, mint Machiavelli, Grocius, Proudhon, Nietzsche stb.⁸ Ezért hirdette Losswel, mai amerikai politológus, hogy politikát csinálni annyit jelent, mint harcolni, tárgyalni, bojkottálni, figyelmeztetni és propagálni. Ugyanakkor, mint Freud határozott követője, azt a nehezen elfogadható tézist mondja ki, hogy „a vezetők, csakúgy, mint követőik, háborúhoz vezető agresszív cselekedeteket követhetnek el szexuális sikertelenségük kompenzációjaként”. Fontos álláspontja az a megállapítás is, hogy „az egyének manipulatívák”, mert az azonosítást egyszerűen rájuk lehet kényszeríteni.⁹

Korunk számos szomorú háborús eseménye mutatja, hogy a halál nemcsak diadal-maskodik az emberi viselkedés eme kivételes formáiban, hanem egyre gyakrabban az ember mélyülő és elképzelhetetlen rettegésének okozója.

Az embereknek és a nemzeteknek is bizalomra van szükségük. Fel lehet tenni a kér-

8 F. Ryszka, *Polityka i wojna*, Warszawa 1975, p. 24–25.

9 U.o., . 67.

dést, milyen perspektíva előtt áll a politika, mint kulturális jelenség. Az optimális posztulátum szerinti perspektíva a politika és az erkölcs összehangolása lenne. E csúcsvíziót Pierre Chardin francia filozófus és teológus tárja a világ szemé elé.¹⁰ Szerinte az emberiség nemcsak elérheti az általános béke boldog állapotát, hanem tudatosan kell e cél felé haladnia és kitartóan fejlődnie. Az „összefogni vagy elpusztulni” dilemmája előtt álló emberiség e gondolkodó szerint az egységesedés irányába fog fejlődni. Ennek az evolúciónak a mozgatója a szeretet lesz, egyfajta kozmikus energia értelmében. Így születik meg a globális társadalom. Létezésének értelme nem a túlélés, hanem a felfelé vezető út. Az emberiség evolúciójának végső víziója a legfőbb szeretet Omega pontjának elérése, ami a legmagasabb szeretet, maga Isten.¹¹

Az ilyen emberi társadalom elérésének alapvető feltétele a békevágy, a jövőbe és az emberbe vetett hit, tehát bizalom az ember személye iránti. A szeretet filozófiájával szorosán összefüggnek a párbeszédes áramlatok, melyeket a másság filozófiájának, a találkozás filozófiájának vagy a párbeszéd filozófiájának neveznek. Alapvető kérdésük az ember jelenléte és kapcsolata a többi emberrel – egyénekkal és társadalmakkal. Ebben az értelemben M. Buber azt mondja, hogy „minden valódi élet találkozás”.¹² K. Barth az „én vagyok, ha te vagy” képletben találja az emberek egymás közötti közösségi, racionális függőséget, számára „a valódi emberség a nyitottság”. Végül F. Eber hozzászól: „Én és Te vagyunk az élet lelki valósága”.¹³

L. Hanus szlovák filozófus a „pluralizmus elvével” lépett be ebbe az elmélkedésbe. Abból indul ki, hogy a lelkiismerettel, Istennel és a történelemmel szemben felelős tényezők szüntelenül saját igazságuk és a tolerancia szükséglete között feszülő látszólag feloldhatatlan dilemma előtt állnak. E kolízióknak nem megoldása Hanus szerint sem a kompromisszum (amely „rothadó békéhez” vezet) sem a kizárólagosság elve. A megoldást számára a párbeszéd jelenti. „A tolerancia és a párbeszéd úgy aránylik egymáshoz, mint a negatív és a pozitív szabadság”.¹⁴ A párbeszédet kétoldalú jóhiszeműség által motivált nyitottságként értelmezi, amikor aggodalom nélkül és minden érveléssel elő lehet hozakodni ügyünkkel a másiknak, hivatkozva „a legnagyobbra: az értelem, a megismerés, az ítélet, a gondolkodás s az értékelés személyes képességére”.¹⁵ Amint azonban T. Rončáková ebben az összefüggésben megállapítja, „ez a folyamat nagyon igényes és mindkét fél részéről magas fokú érettséget követel meg”.¹⁶ „A helyzetet bonyolítja a párbeszédre történő kölcsönös ráhangolódás: a gyakorlatban szinte lehetetlen elérni a köl-

10 M. Leon-Dufour, *Teilhard de Chardin et le problème d'avenir humain*, Toulouse 1970, p. 44–45.

11 U.o. p. 52–61.

12 *Filozofia dialogu. Wybór, opracowanie i przedmowa B. Barana*, Kraków 1991. Leginkább ezekre a művekre hivatkozik: M. Buber, *O Ja i Ty*; F. Ebner, *Fragmenty pneumatologiczne*; K. Barth, *Podstawowa forma człowieczeństwa*, s. 42.

13 U.o. p. 83.

14 L. Hanus, *Princíp pluralizmu*, Bratislava 1997, p. 113.

15 U.o. p. 116.

16 T. Rončáková, *Vhodnosť mediálneho jazyka na šírenie náboženských posolstiev*, Ružomberok 2010, p. 178.

csönös igazságszeretetet és a jó iránti érdeklődést, a kölcsönös nyitottságot, bizalmat és őszinteséget, kölcsönös tiszteletet és az igazi szimpátiát.”¹⁷ Ezért a szerző megoldásában a párbeszéd fokozatos kialakítását, aktív előkészítését a terep és a megfelelő alkalmak keresését ajánlja.

A párbeszédes-közösségi filozófia válogatott és elementáris alapigazságairól van szó. Az emberiség fontos döntés előtt áll és választhatja a globális megoldások mindenki számára hasznos legjobb útját. Bárcsak a demokratikus univerzalizmus lenne ez. Az ügy nehéz és nyitott, tekintettel a monarchista-nacionalista, autokratikus irányzatok „reneszánszára”, ide értve sok társadalom embrionális szinten lévő politikai kultúráját. Ki kell azonban mondani, hogy ezen az első úton már sok meggyőző pozitív tapasztalat gyűlt össze. A demokrácia legelterjedtebb érve annak alapelve: a többség győzelme és a kisebbség egyidejű védelmezése.

A demokratikus társadalmi struktúrák fejlődése és tökéletesedése összefügg a bizalom pozitív szerepének értékelésével. A bizalom jelentősége szokatlanul fontossá válik a nemzetközi együttélés szervezeti fejlődésének. Amennyiben jelen világunk valóban le akar mondani az erőszakról és a háborúról mint a problémamegoldás eszközekéről, a nemzetközi bizalom fejlesztésére és erősítésére kényszerül.

Az elmúlt időszakban a teljes bizalmatlanság miatt rengeteg tömegpusztító fegyver halmozódott fel, ami nagy gazdasági veszteséget okozott, de szerencsére – talán – nem használják fel. A társadalmak azonban további veszteségeket könyvelhetnek el tárolásuk, őrzésük, megsemmisítésük, visszavonásuk és áthelyezésük miatt. Az említett tények arra mutatnak rá, hogy a fel nem használt fegyver ugyanúgy szegényít, sőt öl, ha figyelembe vesszük az éhínség miatti exodust, halált főleg Etiópiában és Szomáliában.¹⁸

Az emberiség evolúciójának mostani történelmi pillanata rámutat a bizalom valós potencióális értékére a személyek és nemzetek közötti kapcsolatokban. A világtörténelem színpadáról lelép az a rendszer, melynek alapja a folyamatos forradalmi hadviselés, az osztálygyűlölet minden ember minden emberrel és mindennek mindennel szemben táplált bizalmatlansága volt. A bizalom több formájának ideológiai és program alapján történő tagadása olyan speciális jogrendi konstrukciót eredményezett, amely a politikai és általános hatalom voluntarizmusára támaszkodott. A totalitárius rendszer a polgárok teljes ellenőrzéséhez vezetett. A teljes bizalmatlanság, amit a totalitárius rendszer a „racionális” viselkedés standard alapjának tartott, minden kapcsolatot meghatározott az egész blokk területén és a külvilág irányába. A jelenkor nemzetközi társadalmá nagy mértékben militarizált filozófiát, politikát, tudományt, gazdaságot és edukációt örökölt. A kultúra fent említett és egyéb ágainak küldetése, *sensu largo*, nem lehet a rombolás, emberek tömeges, rafinált meggyilkolása.

Az emberiség folytatásának alternatívája a változás a szabadság és a másság tiszteletének, a párbeszéd és megértés, a tolerancia, a barátság és a szeretet irányába, az ember-

17 U.o. 177.

18 K. Żukrowska, P. Wiczorek, *Rozbrojenie dla rozwoju*, Warszawa 1982.

életek felemelése a nyomorból, éhségből, idő előtti halálból, orientáció az alkotó, békés, közös és igazságos, az emberiség értékeiben bízó fejlődésre. Bizalomra van szüksége az egész kultúrának, beleértve a tudományokat. A bizalomról szerzett tudásunk tudományos gyarapítása növelhetné a társadalom érdeklődését a bizalom szabályozó szerepe iránt.

Az embernek és az emberiségnek saját túléléséhez is szüksége van a bizalomra és annak pozitív megfelelőire – éspedig: felelősségre, kompetenciára, igazságérzetre, szavahihetőségre, átláthatóságra, tiszteletre, a párbeszéd és a megbékélés iránti nyitottságra, a mások iránti nyitottságra, a szabadság, a tolerancia és a jog tiszteletére.

A KULTÚRA A NEMZETEK KÖZÖTTI BIZALOM FEJLESZTÉSÉBEN

A kultúrák közelítésének általános posztulátuma nehéz és bonyolult feladat. A kultúrák közeledése valós, tudományos alapú, kölcsönös megismerés, ötletek határtalan áramlását, emberek többszörös kapcsolatát, deformálatlan szabadkereskedelmet, kölcsönös partnerséget jelent egy harmadik ország megsegítésében, s ez jogilag biztosított lehetőség a letelepedéshez a világ különböző részeiben.

Ha egyetértünk a nemzetközi bizalom többdimenziós jellegéről szóló tétellel, akkor a legmegfelelőbb a komplex megközelítési mód lesz. Ez azonban közel áll, sőt azonos annak kulturális felfogásával. Ebből következik, hogy a nemzetközi bizalom eszközeinek létrehozása megvalósíthatatlan a kultúra ismerete, alapvető részeinek felhasználása nélkül, ide értve az edukációt is.

A bizalom, megértés, megbékélés és társadalmak közötti együttműködés kategóriájának ilyen széles értelmezése széles körű interdiszciplináris kutatásokat igényel. A nemzetközi jog és birtokló politika, amelyek saját nyelvüket és módszereiket alkalmazzák, önmagukban képtelenek megoldani a világ nagy globális problémáit a széles kultúra és számos tudomány különböző területeinek segítségével. A nemzetközi kapcsolatok és a békefolyamatok hasznára válna a nemzetközi bizalom általánosan elfogadott definíciójának megfogalmazása, posztulátumként és edukációs kategóriaként. Ideiglenes, munkadefiníció lehetne a következő:

„A más nemzetek és államok iránti bizalom jelenti a két- vagy többoldalú kapcsolatok közös építésének készségét, mely a következő elveken alapul:

- nyitottság,
- növekvő jóakaratt,
- különböző egyéni és csoportos együttműködési formák fejlesztésének támogatása,
- mindennemű régi gyűlölködés és komplexus tényekkel támogatott leküzdésének készsége,
- a biztonságérzet kölcsönös erősítése,
- a partnerországok segítése és nemzetközi támogatása,
- félreértések és viták időben történő megoldása párbeszéddel és tárgyalással.”

H. H. Lentner, a problémakör tudósa szerint a nemzetközi együttélés jelenlegi fejlődési állapota arra enged következtetni, hogy a biztonság ma interszubjektív, univerzális kategóriát jelent. Hasonló általános érték a biztonságból fakadó függetlenség és a szuverenitás.¹⁹ Ezeket az értékeket a nagy és kis államoknak egyformán tisztelnie kell tartaniuk. A világ legutóbbi politikai eseményei sajnos arról tanúskodnak, hogy a kívánságok továbbra is a realitások fölött vannak.

Ilyen összetett területen nem vezérelhet minket csupán az abba vetett naiv optimizmus, ill. abszolút utópisztikus hit, hogy a történelem során felgyülemlett mindennemű ellentét, gyűlölet és előítélet, valamint irigység megoldása elvezethet az együttélés általános harmóniájához, a különleges összhanghoz, vagy egyenesen az államok és nemzetek együttéléséhez paradicsomi békében a Földön.

Az európai integrációval kapcsolatban ezt a gondolatot hangsúlyozza J. M. Domenach e koncepció követője, amikor ezt mondja: „Még a legintenzívebb kulturális együttműködés sem lesz elég ahhoz, hogy az európai projekt összefüggést és életet nyerjen. Szélesebb perspektívára és ambiciózusabb célokra van szükség: szociális és politikai etikára, világvízióra, amely felelősebb keretet alakít ki a gazdasági, adminisztratív és technikai struktúráknak.”²⁰

Szintén nem lehet értelmesen és felelősen formálni a nemzetközi kapcsolatokat a bizalom és megbékélés szellemében, ha csak kívánságainkat és posztulátumainkat fogalmazzuk meg. A deklarációknak általában nem sok eredményük van. Ezért a különböző, nemzetek és államok egyenjogú, békés együttélését célzó pozitív programok ünnepélyes kinyilatkoztatásán kívül elengedhetetlen a valódi kezdeményezés, még ha eleinte szerény és egyirányú is. Elengedhetetlen az anyagi eszközök kihasználása és a kompetens emberek és intézmények bevonása a közös történelem valódi megismerésébe és a nemzetek és államok között fennálló kapcsolatok állapotának felmérésébe, például az európai kontinensen. Szintén fontos lesz meghatározni az akadályok, gátak eltávolításához szükséges lehetőségeket és perspektívákat, valamint az új konfliktusok forrásait. Ezért bölcs szükségszerűséggé válik a nemzetközi bizalom fejlesztése elméletének és módszertanának kialakítása. A kultúra különböző területeinek elemzése megmutathatja, a nemzetközi kapcsolatok mely értékei garantálják a bizalmon és megértésen alapuló kölcsönös kapcsolatok fejlődését. Nyilvánvaló, hogy a történelem továbbra is az események naptára és a politikai tények regisztere lesz és nem az egyes társadalmak kulturális kreativitásának fejlődéséről szóló tudomány.

E történelem számos lapjáról „hallani” a fegyverek hangját, találni negatív kijelentéseket az ellenségről, főleg a csataterекről és a közvetlen szomszédokra vonatkoztatva. Elemezték és értékelték számos nemzet kulturális teljesítményét is. Ez megerősíti a 18. sz. kitűnő fizikusa és filozófusa, G. Ch. Lichtenberg ismert aforizmáját: „A megszokás az oka annak, hogy a jogtalanságot jognak, a hazugságot igazságnak tartják.”

19 H. H. Lentner, *Foreign Policy Analysis. A Comparative and Conceptual Approach*, Columbus 1974, p. 145.

20 J. M. Domenach, *Europa: wyzwanie dla kultury*, ford. H. Sikorska, Warszawa 1992, p. 26.

Az új korszaknak nincs szüksége történelemre, a megismerés politikai értelemben vett krónikájára, ellenben szüksége van a kultúra, az univerzális dimenziók tudományára, összefüggésben a tisztelettudó magatartással a nemzetek és államok értékeivel szemben. Számos nemzet nagy kulturális örökségéből nem minden szolgálhatja jól az új, bizalmon és együttműködésen alapuló kapcsolatok kialakításának perspektíváját, ami összefügg a múlt megismerésének politikai hagyományával. Nem meghamisítva az előzőt, az erkölcs és a humanizmus szempontjából új világtörténelmet kell kialakítani az emberi társadalmak közösségi kapcsolatának legkonstruktívabb integrációs feltételezése alapján.

BIBLIOGRÁFIA:

- L. Hanus, *Princíp pluralizmu*, Bratislava, LÚČ, 1997, 120. ISBN 80 7114 204 2
T. Rončáková, *Vhodnosť mediálneho jazyka na šírenie náboženských posolstiev*. Habilitačná práca. Ružomberok, Filozofická fakulta Katolíckej univerzity, 2010, 375.

Fordította: Dr. Tóth Sándor János

*Dr. Tadeusz Zasępa
egyetemi tanár, rektor, Rózsashegyi Katolikus Egyetem*